

УДК 378.016: 340. 895:(477)

DOI 10.18372/2786-5487.1.17746

Ірина Скакальська

доктор історичних наук, професор,

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка,

м. Кременець, Україна

Irinas@ukr.net

ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЗДОБУВАЧА ПІД ЧАС НАВЧАЛЬНОЇ АРХЕОЛОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ

***Анотація.** У статті авторка розповідає про дослідження, проведені в археологічних експедиціях за участю викладачів і студентів Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка. На окремих прикладах показано, як в процесі професійної підготовки, засобами інноваційних технологій, відбувається формування креативної особистості. Підкреслено значення soft skills у сучасному суспільстві. Розкрито механізми археологічних пошуків і описів, датування знайдених предметів. Простежено, як музеї за допомогою своїх експонатів розповідають історію людства. Методи дослідження: узагальнюючий, синтезу, інтерактивний, емпіричний, системно-структурний та кейс-метод.*

***Ключові слова:** креативна особистість, soft skills, навчальна археологічна практика, артефакт, археологічна експедиція.*

***Annotation.** In the article, the author talks about research conducted in archaeological expeditions with the participation of teachers and students of the Kremenets Taras Shevchenko Regional Academy of Humanities and Pedagogy. Individual examples show how a creative personality is formed in the process of professional training by means of innovative technologies. The importance of soft skills in modern society is emphasized. Mechanisms of archaeological searches and*

descriptions, dating of found objects are revealed. It was traced how museums tell the history of mankind with the help of their exhibits. Research methods: generalizing, synthesis, interactive, empirical, system-structural and case method.

Key words: *creative personality, soft skills, educational archaeological practice, artifact, archaeological expedition.*

Актуальність теми. Сьогодні в умовах повномасштабної війни багатьом українцям приходится швидко приймати рішення, шукати креативний вихід із ситуації та навчатися не лише виживати, але й здобувати освіту тощо. Розвиток креативності у даний час знаходиться поруч з такими провідними тенденціями як цифрова грамотність; адаптування до нових умов праці; навчання впродовж життя та ін. Відповідно, що система освіти, орієнтуючись на креативність як ключовий чинник розвитку особистості, здійснює підготовку фахівців до невизначеного й складного типу діяльності, який передбачає використання креативності поряд з аналітичними здібностями. Перед освітою постає завдання, сутність якого – створення педагогічних умов, які б мотивували студентів до генерування й реалізації креативних ідей. Зокрема, під час навчальної археологічної практики.

Мета дослідження - дослідити розвиток креативності студентів ЗВО в процесі професійної підготовки засобами інноваційних технологій під час навчальної археологічної практики.

Результати дослідження. Термін «креативність» є широкоживаним, але раніше в науковій літературі активно послуговувалися поняттям «творчі здібності». Зміст поняття «креативність» не можна визначити достатньо чітко та однозначно, оскільки досі не запропоновано єдиного підходу або концепції до його трактування. Зараз здебільшого креативність розуміють як «творчі здібності індивіда, що характеризуються здатністю до продукування принципово нових ідей і що входять у структуру обдарованості в якості незалежного чинника». Отже, креативність розкривають як здатність людини

до творчості [2]. Спробуємо прослідкувати, як дана риса особистості формується в нестандартних польових умовах.

Для організації дослідження минулих періодів людства організуються археологічні експедиції. Як зазначає Ніл Макгрегор у книзі «Історія світу в 100 предметах», що людина, яка б хотіла розказати історію світу не може використовувати лише тексти, потрібно звернути увагу й на предмети. В ідеалі історія має зводити в єдиний хор тексти і предмети [7, с. 16]. При цьому артефакти долають довгий шлях з моменту, коли вони опинилися у полі зору дослідника і потрапили до музею. Вагомим є збір та дослідження археологічних старожитностей, які відіграють вирішальне значення для розуміння давньої історії і є єдиними джерелами при вивченні її дописемного періоду. Викладачі та студенти-історики Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка (далі – КОГПА) були учасниками археологічних експедицій на території краю. Безумовно, що важливим аспектом є використання результатів наукових пошуків для забезпечення якості освіти в умовах вишу. Відповідно, теоретичні знання з курсу Археологія, закріплюються під час практики науковими пошуками артефактів.

Проблематиці проведення розкопок та дослідженню артефактів, присвячена низка наукових публікацій. У цьому контексті варто відмітити статтю Н. М. Білас та ін. «Сучасний краєзнавчий музей та археологія: шляхи співпраці та взаємодопомоги» [1]. У ній автори розкривають сучасну співпрацю краєзнавчого музею з археологічними експедиціями. Одним з напрямків діяльності музею є формування археологічної колекції, пізнавальним у цьому плані є дослідження Н. Булик про археологічні колекції у музеях Львова [3]. У статті О. Куріло узагальнено досвід минулих поколінь музейних працівників щодо формування археологічних колекцій музеїв в Україні [5]. Проте наукових досліджень, які би відображали процес формування креативності у здобувачів в ході опрацювання артефактів під час археологічних експедицій ми не зустрічали.

Артефакти і колекції виявлені під час археологічних розкопок відносяться до Музейного Фонду України. Кращі музеї активно співпрацюють з науковими археологічними установами, проте в своєму штаті не завжди мають фахових археологів. Велика кількість археологічних знахідок згодом може стати основою для створення археологічних музеїв. Наприклад, відомим є Археологічний музей у Кракові, це один з найстаріших польських археологічних музеїв. Створений як Музей старожитностей за ініціативою краківської інтелігенції, пов'язаної з Краківським науковим товариством. Акт про заснування музею був написаний 18 лютого 1850 р. Для цілей новоствореної установи були підготовлені документи для органів влади, в яких, зокрема, представлено проєкт «пріоритетних привілеїв для всіх випадково знайдених викопних об'єктів». У 1857 році в Кракові була організована перша виставка археологічних старожитностей, на якій були представлені «пам'ятники минулого», подаровані поляками, у тому числі знайдений в річці Збруч ідол «Святовида», який досі є символом музею [8].

В авторки статті є досвід праці в декількох археологічних експедиціях. Оскільки студенти спеціальності 014 Середня освіта (Історія) КОГПА вивчають не лише теоретичну частину археології, але й практичну. У 2017 р. була укладена угода між КОГПА та Інститутом археології НААУ про те, що здобувачі вищої освіти ЗВО будуть брати участь в археологічних експедиціях. Археологічна практика відбувалася у складі Волинської археологічної експедиції, зокрема, проводилися рятівні дослідження багатошарової пам'ятки на березі Хрінницького водосховища (Рівненська область). Пам'ятка, що досліджувалася займає високий берег водойми. Пам'ятка, яку досліджували була багатошарова і містила культурні шари бронзового віку, ранньозалізного часу, поморсько-кльошової культури та періоду Київської держави. На окремих ділянках траплялися й палеолітичні знахідки.

Підкреслимо, що літня польова археологічна практика сприяє закріпленню теоретичних знань, отриманих під час вивчення освітнього компоненту,

поглибленню їх, сприяє виробленню певних навичок археологічної розвідки, розкопок, камеральної обробки артефактів тощо. Під час розкопок до креативного мислення спонукає реконструкція життя людей давніх епох, які залишили після себе величезну кількість слідів у вигляді археологічних об'єктів. Коли відкрили давньоруську піч, то студенти намагались показати, як там розміщувались люди, який мали зріст, а промиваючи ґрунт взятий біля печі, знайшли залишки зернових культур і теж намагались трактували заняття та харчування людей княжих часів. Крім того, студенти розуміють, що археологія не єдиний засіб для вивчення артефактів, тому застосовують міжпредметні зв'язки. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях – це загальна компетенція, яка формується у здобувачів вищої освіти під час розкопок. Археологічна практика формує у студентів і фахові компетентності, зокрема, здатність самостійно реконструювати історичний розвиток людських спільнот на підставі речових джерел.

Студенти, які працюють у польових умовах експедиції більше комунікують, гуртуються, намагаються самостійно вирішувати побутові питання, беруть на себе відповідальність, наприклад, за приготування їжі для всієї експедиції, або організацію посвяти в археологи нових учасників експедиції, при цьому у них проявляються лідерські здібності та креативні якості. Також вони спільно здійснюють камеральну обробку знахідок, вчать працювати з артефактами, розглядати їх в контексті історичних подій, висувають версії їх походження, при цьому розвивають свої критичні та організаторські можливості тощо. Відповідно це сприяє формуванню компетентності *soft skills*, яка важлива для майбутньої професійної діяльності [9, с. 179].

Волинською археологічною експедицією в с. Хрінники Рівненської обл. на берегах Хрінницького водосховища проведені рятівні дослідження і виявлено поселення ранньозалізного часу на теренах Волині. Воно займало високий правий берег р. Стир. На поселенні виявлено кілька житлових споруд, велику

кількість господарських будівель та ям-погребів, зібрано велику колекцію кераміки, кістяних знарядь праці (проколки, шпильки), глиняних преслиць, кілька бронзових прикрас (шпилька, витий браслет, заколка ін.). Фрагменти кераміки, виявлені у житлі, належали горщикам і мискам. Один уламок чорнолощеної посудини був орнаментований заглибленими лініями і штапованими візерунками. Як зазначав, у своїй книзі багаторічний керівник Волинської археологічної експедиції Д. Козак, що «археолог, який здійснює професійні дослідження, до всіх цих історичних реліквій торкається, вперше після їх багатоголікового зберігання у землі. Всі ці артефакти давні люди ніби передають через тисячі і сотні років «з рук в руки» – зі своїх долонь, до рук археолога-дослідника».

Знайдені артефакти поповнюють археологічну колекцію Рівненського обласного краєзнавчого музею. Проте артефакт ще має пройти шлях «наукового опрацювання археологічного матеріалу». Цей етап включає чищення, реставрацію, графічне відтворення, фотографування, датування. Далі вчений–археолог починає займатися пошуком аналогії, визначенням наявності чи відсутності специфіки у даного археологічного об'єкту. Відбувається відкриття й невідомих науці культур. Епіграфіст (вчений, який вивчає давні написи) за потреби розшифровує позначки на артефактах.

Після наукового опрацювання артефакти переходять у стадію історичного джерела. Аналізу цих джерел присвячена більшість наукових праць. Це і є метою класичної археології. В археологічних музейних колекціях зберігаються не лише індивідуальні знахідки або експозиційні матеріали, а всі артефакти, отримані під час розкопок.

Матеріали, які надходять до музею внаслідок розкопок проведених археологічними експедиціями, певним чином обліковуються. При заповненні інвентарних карток, наукові працівники музею консультуються з археологами, які передали в музей археологічні колекції. Також археологи надають музейникам фахові рекомендації щодо самих артефактів. Відзначимо, що

одним з важливих напрямків роботи музеїв з формування фондів стала археологія [6]. До поповнення їхніх колекцій залучені й здобувачі КОГПА.

Разом зі студентами першого курсу спеціальності «Історія» влітку 2021 та під час воєнного 2022 р. були учасниками археологічної експедиції при Залозецькому краєзнавчому музеї, який лише нещодавно створений.

Місце для проведення археологічних розкопок підібране не випадково. Залізці розташовані по обидва боки річки Серет. Залізці як населений пункт вартий уваги істориків-науковців, нинішніх студентів – майбутніх фахівців педагогічної та історичної науки. Оскільки, історія Залізців нараховує вже понад п'ять віків. Перша згадка про це поселення над Серетом належить до 1477 року, коли воно мало назву Розточа. Вже в 1483 році його згадують під сучасною назвою. Тоді Залізці були частиною Олеських маєтностей. 1516 року Залізці отримали статус міста, а 1520 року – магдебурзьке право. У роки Першої світової війни Залізці зазнали значних руйнувань, населення було евакуйоване. Від вересня 1920 року містечко було під владою Польщі. Діяли українські громадські товариства «Просвіта», «Сокіл», «Відродження» та інші [4]. Як бачимо, історія місцевості ще потребує детальних досліджень, також археологічних, а новостворений краєзнавчий музей – нових експонатів.

Розкопки велися поблизу с. Загір'я Залозецької територіальної громади. Спершу було проведено археологічну розвідку спецтехнікою, яка сканувала територію і показала певні скупчення (то можуть бути різні вироби, кераміка, кістки, метал тощо). Студенти шляхом методу «мозкового штурму» обговорили результати археологічних розвідок.

Експедицією було розкопано житло ранньозалізного віку (глиняні стіни будинку із залишками обпаленого дерева), виявлено піч, фрагменти кераміки, кістки тварин та залізну голку для пошиття одягу. За матеріалами археологічної експедиції організована виставка з розміщенням на банерах фото артефактів і представлення їх на науково-методичному семінарі з археології та локальної історії. Знайдені артефакти поповнюють колекцію краєзнавчого музею. У музеї

на кошти благодійників закуплено обладнання, необхідне для розміщення археологічної експозиції. Музейники докладають чимало зусиль, щоб гідно подати археологічні колекції.

Слід зазначити й те, що музей влаштовує пересувні виставки, зокрема, «Археологічні дослідження в смт Залізці на Зборівщині у 2019 році», яка експонувалася у Кременецькому краєзнавчому музеї. Представлена виставка – узагальнення інформації про розкопки в історичному ареалі селища міського типу Залізці та презентація виявлених артефактів. Зокрема, були розкопані фундаменти палацу, ратуші XVI-XVIII ст., ділянку міської брами. Тут же показані на виставці архітектурні елементи: черепиця, цегла, гіпсова ліпнина інтер'єру, уламки посуду, монети. Цікавою знахідкою є торгова плomba середини XIX ст. [11]. Виставка викликала значний інтерес у суспільстві.

Під час розкопок у складі вище згаданої експедиції, було розчищено бункер часів Першої світової війни (адже є знахідки – стаціонарні і мобільні). До бункеру музейними працівниками будуть влаштовуватись екскурсії, згодом зроблено інформаційний стенд для туристів про пам'ятку.

У ході археологічної експедиції 2022 р. на околиці Старих Залізців було знайдено залишки будинку XVIII ст., студенти майстерно намагалися відтворити побут тогочасних міщан, творчо трактували окремі знахідки. Креативно малювали торговельні шляхи з різним європейськими країнами.

У здобувачів чітко формувалось уявлення, що основне завдання музею не лише зберігати артефакти, а саме експонувати матеріали, тому що закриті у фондах, вони цікаві для вузького кола спеціалістів. Постійна експозиція чи тимчасова виставка дозволяє не просто показати усім бажаючим результати роботи археологів, але й популяризувати археологічні джерела і власну історію. Таким чином, у Залізцях вирувало життя з появою перших людей, ще з доби палеоліту. Так, наприкінці XIX ст. в селищі було знайдено скарб бронзових виробів бронзового віку, який нині зберігається в Археологічному музеї у Кракові (згаданому на початку публікації).

У наш час інформаційних технологій актуальним є створення онлайн-музею, у якому буде оцифровано знахідки археологічних експедицій. Для початку можна організувати електронну фіксацію артефактів, які можна розмістити у створеній сторінці/групі у Facebook або власному блозі (віртуальному просторі). Так, електронна археографія (електронна публікація історичних джерел та організація віддаленого доступу до них) якнайкраще демонструє необхідність у новітніх технологіях для презентації джерельного матеріалу – «старе джерельне вино потребує нових, сучасних і досконалих міхів» [10]. Автор зазначеного виразу має рацію. Таким чином, можна стверджувати, що інтернет-ресурси стають важливим джерелом культурно-освітнього впливу на широке коло користувачів. У контексті озвученої проблеми, студенти висвітлювали своє перебування в експедиції короткими замітками в пресі та креативними постами у соціальних мережах.

Висновки. Отже, сьогодні надзвичайно важливо під час війни, коли ворог нищить пам'ятки нашої культури, вивчати досвід минулого щодо збереження й популяризації культурно-історичного надбання краю. Особливо давніх дописемних періодів, адже інформацію про них черпаємо завдяки речовим джерелам – артефактам, які не лише потрібно віднайти, але й датувати, висунути гіпотези, що це за предмет і як його давні люди застосовували в побуті, а тут без творчого підходу не можливо обійтися.

У ході археологічної практики відбувається розвиток креативності студентів ЗВО засобами інноваційних технологій.

Список використаних джерел

1. Білас Н. М., Тимець І. В., Целуйко О. П. Сучасний краєзнавчий музей та археологія: шляхи співпраці та взаємодопомоги. URL: <http://surl.li/bjiwj> (дата звернення: 18.12.2022).
2. Беженар А. Розвиток креативності як спосіб формування компетентної особистості в загальній середній та професійній освіті. *Народна освіта*. 2017.

URL: <https://repository.kristti.com.ua/handle/eiraise/997> (дата звернення: 18.12.2022).

3. Булик Н. Археологічні колекції у музеях Львова (1823-1914). URL: <http://surl.li/bjizb> (дата звернення: 18.12.2022).

4. В поході за артефактами. URL: <http://surl.li/bjivg> (дата звернення: 18.12.2022).

5. Куріло О. Вклад наукових товариств та комітетів у створення музеїв та їх археологічних колекцій в Україні. URL: <http://surl.li/bjjag> (дата звернення: 18.12.2022).

6. Кушнір В. Формування археологічних колекцій українських музеїв Галичини (1918-1939 рр.). *Народознавчі зошити*. 2012. № 1.

7. Макгрегор Н. Історія світу в 100 предметах. Київ, 2021.

8. Muzeum Archeologiczne w Krakowie. URL: <http://ma.krakow.pl/muzeum/historia-muzeum-2/> (дата звернення: 18.12.2022).

9. Скакальська І. Інноваційні підходи до викладання археології у вищій школі. *Universum Historiae et Archeologiae*. 2020. Т. 3 (28). Вип. 1. С. 177-187.

10. Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. Електронні інформаційні ресурси. Збірка наукових праць / Відп. ред. Г.В. Боряк. К.: НАН України, Інститут історії України, 2015.

11. У музеї на Тернопільщині показали археологічні артефакти XVI-XIX століть. URL: <http://surl.li/boan> (дата звернення: 18.12.2022).